

СВАТАННЕ Ё ВЯСЕЛЬНЫМ КОМПЛЕКСЕ БЯРОЗАЎШЧЫНЫ

Вяселле ў вёсках Бярозаўскага раёна, як і па ўсёй Беларусі, складаецца з трох асноўных этапаў: перадвясельнага, уласна вясельнага і паслявясельнага. Першым элементам вясельнага абраду з'яўляецца сватанне. Сватанне і запоіны – гэта адмысловы пралог і першы акт «народнай оперы беларускага вяселля, дзе жыццёвы драматызм пераплятаецца з вясёлым гумарам, песня – з дыялогам, а музыка і танцы дапаўняюць і ўпрыгожваюць гэта цудоўнае народнае дзеянне» [1, 154]. Мэта сватання – дамовіцца аб шлюбе. Для гэтага на Бярозаўшчыне выбіралі «шчаслівы» дзень. У розных вёсках раёна ім мог быць любы дзень тыдня, за выключэннем панядзелка (у некаторых мясцовасцях – серады і пятніцы). Калі хлопец і дзяўчына ведалі адзін аднаго ці жылі ў адной вёсцы, то аб прыходзе сватоў звычайна дамаўляліся загадзя. Жыхарка вёскі Спорава Я. М. Макарэвіч так апавядае пра гэта: *«Ждалы мы сватыв, прыйджалы з гармошкою. Сваты нас хорошэнько, співалы, мы сватов аб'язвалы хорошэ, гралы, співалы. Всього было, всякого, алэ всё ж добрэ было»* [*1]. Было такое, што бацькі дзяўчыны на свой густ выбіралі ёй хлопца і запрашалі яго ці яго бацькоў у сваты.

У сваты падбіралі самастойных самавітых мужчын (хросны бацька, старэйшы брат, швагер, дзядзька і г. д.), галоўным сватам выбіраўся да таго ж мужчына, які за словам у кішэнь не лез, мог адказаць на любую заўвагу з гумарам, жартам, ведаў усе традыцыі і звычаі, звязаныя са сватаннем, і ў далейшым быў кіраўніком на ўсіх этапах вясельнага абраду: кіраваў ягоходам, прызначаў час збору гасцей, сачыў за парадкам на вяселлі і, што самае галоўнае, павінен быў ведаць радню маладога або хутка запомніць (калі не ведаў) родных нявесты. Быць сватам на вяселлі – ганаровы абавязак, таму свату не плацілі грошаў, а толькі частавалі, у тым ліку гарэлкай. Акрамя гэтага, сват павінен быў клапаціцца пра добры пасаг нявесты: *«Сват кіроваў усем вэселлем і ешы этого, і прыданнэ трэбоваў, коб далі корову, коб далі ешы нешо молодой. Сват крычаў ужэ. Сёнь ужэ так нэ крычат. Сёнь тамада нешо поговорыт, а тоды сват усё. Ляпае тым гэтым гаранніком, усё договорваецца, шоб далі, значыт, бонду, называлася бонда, корова молодой. Сёня коровы нэма кому даваці. А тоды сват той доходзіт, коб далі ешы корову ў прыданнэ гэто ўжэ. Той невесе, коб бацькі корову далі»* [*2]. Колькасць сватоў была рознай – ад трох чалавек і болей.

У розных вёсках Бярозаўскага раёна былі свае адметнасці, звязаныя са сватаннем. У большасці вёсак сваты, калі ішлі да дзяўчыны, часцей за ўсё бралі з сабой і жаніха, які не адразу заходзіў у хату, а толькі калі яго паклічуць. У вёсцы Судзілавічы замест хлопца сваты бралі яго шапку і, калі сватанне завяршалася згодай, то шапка заставалася на покуце ў хаце дзяўчыны да вяселля. У сваты прыходзілі вельмі рана, прыносілі з сабой гарэлку, хлеб і іншыя прысмакі. Хлеб звычайна закручвалі ў саматканы ручнік, які сімвалізаваў злучэнне двух родаў у адзін і дабрабыт маладых, а

таксама выконваў апатрапейную функцыю. У шэрагу вёсак раёна бутэлька павінна быць упрыгожана чырвоным ці ружовым бантам (красою): *«На бутылку з гарэлкой завязвалі чырвону ленту ешы і квэток прычэпят і называлася гэтая бутылка краса. Як ідуць у запоіны і тую бутылку бэрут, і тая бутылка вжэ до конца свадьбы была»* [*2].

Форма дыялогу свата з бацькамі маладой нагадвала гандлёвую спрэчку. Напрыклад, у

вёсцы Здзітава сват, зайшоўшы ў хату, стукаў пугай па бэльцы і кланяўся тры разы:

першы – абразам, другі – бацькам, трэці – усім прысутным, а надалей ішоў «торг»-дыялог

пра «цялушку-маладую дзеўку». Калі дзяўчына не хацела ісці замуж, яна не выходзіла да

гасцей. Апошнія слова ўсё роўна заставалася за бацькамі дзяўчыны. Даўшы згоду на

вяселле, бацькі запрашалі сватоў за стол, частавалі іх і дамаўляліся пра запоіны. Невеста

завязвала свату ручнік.

Калі дамова аб вяселлі па нейкіх прычынах парушалася, неабходна было ў трохдзённы тэрмін вярнуць жаніху ўсё, што ён нёс, калі ішлі на «дагавор», ці выплаціць грашыма. Марыя Васільеўна Хутко, жыхарка в. Дзягелец Бярозаўскага раёна паведамляе: *«А вона вжэ тоды грошы сплачвала ёму тая нэвеста. Договорылася, обдумалася і вжэ плаціла. Еслі вон одкажэ, нэ схочэ ее, то вжэ вон плаціт грошы невесце, за тое, шо сваты прыходзілі»* [*1]. Адмову ад шлюбу дзяўчына магла выказаць тым, што дасць хлопцу ў рукі бурак ці гарбуз. Такі ўчынак дзяўчыны лічыўся ганебным для хлопца.

Здаралася, што сватанне пераўтваралася ў запоіны, пасля якіх яшчэ наладжваліся заручыны. У вёсцы Здзітава ў запоіны ехалі пасля дванаццаці гадзін вечара. Прыязджалі толькі сват і жаніх. Сват заходзіў у хату і хрысціў кіем дзверы. Кій, упрыгожаны стужкамі і кветкамі, – абавязковы атрыбут і сімвал улады свата на вяселлі. Калі сват губляў ці ў яго спецыяльна выкрадалі кій, то ён губляў уладу і павінен быў выкупаць яго. Сват клаў на стол хлеб і ставіў літр гарэлкі. Калі сваты даспадобы, дзяўчына, каб выказаць згоду на замужжа, ставіла да бутэлькі стаканы, маці прыносіла закуску, затым сват наліваў усім гарэлкі. У знак згоды першымі выпівалі маладыя. У гэтую ж ноч дзяўчына і хлопец ехалі да бацькоў маладога і запрашалі іх на запоіны. Прычым нявеста павінна сказаць: *«Бацько і маці, запрашаем на запыткі»*. Бацькі маладога ў гэтую ноч выпіваюць «першую чарку вяселля». Лічылася, якая будзе чарка, такім будзе і вяселле, а ў выніку – і жыццё маладой пары. Маці дзяўчыны-нявесты абвязвае сватоў ручнікамі, а бацькоў маладога адорвае рознымі падарункамі, і ўсе разыходзяцца да ранку. На наступны дзень збіраюць родных з абодвух бакоў да маладой і працягваюцца запоіны. У вёсцы Спорава дзяўчына, якая ведае, што будуць запоіны, брала сваю сяброўку, хадзіла з ёю па родных і запрашала іх: *«Прошу Бога, прыдзітэ*

на запыткі до нас» [*3]. Пры гэтым любога сустрэтага па дарозе прадпісвалася пацалаваць.

У вызначаны ў час сватання дзень (суботу ці нядзелю) малады са сваёй раднёй (бацька, маці, хросныя, дзядзькі, цёткі і г. д.) на чале з дружкам на конях прыязджалі да маладой на запоіны. На запоіны запрашаліся толькі тыя сваякі, у каго сямейнае жыццё было добрым. Удоў, удаўцоў, бяздзетных на запоіны не запрашалі. На запоінах абгаворваліся ўмовы вяселля і прыданае за нявестай. Вызначалі дату вяселля, колькасць гасцей з абодвух бакоў. Асноўнымі стравамі на запоінах былі свежапрыгатаваная яечня са скваркамі і сыр, грэты ў масле. Нявеста да накрытага стала толькі выходзіла, але за стол не садзілася, а стаяла разам з маладым побач. Бацька маладой наліваў чарку свату, маладым, бацькам з абодвух бакоў, а затым астатнім гасцям – у гэтым жа парадку і п'юць. На развітанне нявеста адорвала родных жаніха: мужчын – ручнікамі і палатном на сарочку, жанчын – палатном і хусткамі. Ад'язджаючы, сваты забіралі з сабой бутэльку гарэлкі (красу) і булку хлеба. Па звычаю вёскі Горск, маці маладой забірала булку хлеба ад маладога сабе, а ўзамен давала свой хлеб. У бутэльку свата (красу) яна насыпала зерне жыта, заварочвала яго ў ручнік, што азначала, што вяселле адбудзецца. Дзяўчына лічылася засватанай пасля запоін:

Запыта Вэрочка, запыта,

Золотом косонька облыта [*3].

У выпадку, калі па нейкіх прычынах шлюб расстройваўся, хлопец павінен быў вярнуць дзяўчыне хлеб і жыта. Калі гэтага не здаралася, то гаварылі, што ён не аддаў нявесце багацце і здароўе (хлеб), добрае жыццё (зерне), – і азначала, што ў дзяўчыны не будзе добрага жыцця ў далейшым.

Пасля запоін нявеста і яе бацькі рыхтавалі прыданае і падарункі родным жаніха. У чацвер перад вяселлем (у вёсцы Сігневічы) сват і жаніх прыязджалі да нявесты з пытаннем, ці не перадумала дзяўчына выходзіць замуж. Каб пацвердзіць сваю згоду, нявеста завязвала свату ручнік, разам з жаніхом рабіла кветку і ўпрыгожвала ёю бутэльку гарэлкі. Гэтай бутэлькай пачыналася вяселле.

ІНФАРМАНТЫ

- *1. Яўгенія Мікалаеўна Макарэвіч, 1935 г. н., в. Спорава Бярозаўскага раёна.
- *2. Марыя Васільеўна Хутко, 1939 г. н., в. Дзягелец Бярозаўскага раёна.
- *3. Вольга Ануфрыеўна Пашкевіч, 1937 г. н., в. Спорава Бярозаўскага раёна.

ЗАЎВАГІ

- *1. У артыкуле выкарыстаны матэрыялы фальклорнага архіва вучэбнай фальклорна-краязнаўчай лабараторыі пры кафедры беларускага літаратуразнаўства БрДУ імя А.С. Пушкіна.

ЛІТАРАТУРА

- 1. Шырма, Р. Песня – душа народа / Рыгор Шырма. Мінск, 1976.

